

Saamelaisten mielen hyvinvoinnin edistäminen osana mielenterveysstrategia 2030 kokonaisuutta

Romanien ja saamelaisten mielen hyvinvoinnin edistäminen -hanke, 2023-2024

Niila Rahko, suunnittelija
niila.rahko@thl.fi
Puh/tel +358 50 3429 832

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos
Institutet för hälsa och välfärd
Finnish Institute for Health and Welfare
PL / PB / P.O. Box 30
FI-00271 Helsinki, Finland
Puh/tel +358 29 524 6000
thl.fi

Sisällys

Esipuhe	3
1. Saamelaiset ja saamen kielet	6
1.1. Saamelaiset	6
1.2. saamen kielet	7
2. Hankkeen tausta	9
2.1. Hankkeen aloitus ja yhteistyö	9
2.2. Saamelaisyhteisön asiantuntijuus	10
3. Hankesuunnitelma	12
4. Hankkeessa tehty työ	13
5. Hankkeen tulokset	14
5.1. Mielenterveystalon omahoito -ohjelmat	14
5.2. Saamelaisen asiakkaan kohtaaminen sosiaali- ja terveyspalveluissa	14
5.3. Perhearjen työkalupakki	15
5.4. Konsultaatiot ja lausunnot	16
5.5. Koulutukset ammattilaisille	16
5.6. Muu työ hankkeessa saamelaisten mielen hyvinvoinnin edistämiseksi	17
5.7. Muu työ hankkeessa	17
6. Saametyön jatkuminen mielenhyvinvoinnin teemoissa THL:ssä	18
7. Yhteenveto	20
Liitteet	21
Lähdeluettelo	22

Esipuhe

Mielen hyvinvointi on keskeinen osa yksilön, yhteisöjen ja koko yhteiskunnan hyvinvointia. Sen turvaaminen ja edistäminen vaatii paitsi yksilöllistä tukea myös rakenteellisia toimia, jotka huomioivat eri väestöryhmien erityistarpeet. Saamelaiskäräjät ovat pitkään korostaneet saamelaisyhteisön osallistamisen merkitystä suunnitteluun ja toteutukseen yhteisölle tärkeistä aiheista.

Saamelaisten mielen hyvinvoinnin edistäminen liittyy laajemmin alkuperäiskansojen oikeuksiin ja kulttuurisiin realiteetteihin, joita on käsitelty kattavasti niin akateemisessa tutkimuksessa kuin yhteiskunnallisessa keskustelussa. Veli-Pekka Lehtolan Saamelaiskiista (2015) valottaa, kuinka saamelaisuus on suomalaisessa yhteiskunnassa määritelty ja kiistanalainen kysymys. Lainsäädännölliset muutokset ja alkuperäiskansaoikeudet ovat herättäneet vastakkainasettelua, jossa saamelaisten itsemääräämisoikeus ja valtaväestön intressit ovat törmänneet. Esimerkiksi ILO 169 -sopimuksen ratifioimattomuus sekä saamelaiskäräjälain uudistusten kompurointi ovat osoittaneet, että saamelaisten perusoikeuksia ei ole täysin tunnustettu Suomen valtiossa.

Vastatuuleen-teos (2019) puolestaan tuo esiin saamelaisväestön kokemuksia pakkosuomalaistamisesta ja sen vaikutuksista sukupolvien ajan. Kolonialistinen politiikka on muovannut saamelaisten identiteettiä, kieltä ja kulttuuria tavalla, joka heijastuu myös nykypäivän yhteisöjen hyvinvointiin. Teoksessa käsitellään, kuinka suomalaistamispolitiikka ei ole vain menneisyyden ilmiö, vaan sen jäljet näkyvät yhä. Erityisesti saamelaisten oikeus omaan maahansa ja elinkeinoihinsa on ollut jatkuvan kiistelyn kohteena, mikä on lisännyt epäluottamusta valtiota kohtaan.

Jo pelkästään näiden teosten valossa on selvää, että saamelaisyhteisön mielen hyvinvoinnin tukeminen ei voi perustua vain yksilölliseen tukeen, vaan vaatii rakenteellisia muutoksia, joiden avulla saamelaisten oikeudet tunnustetaan ja vahvistetaan käytännössä. Tämä hanke on askel kohti kulttuurisesti kestävästä mielenterveystyöstä, jossa alkuperäiskansan oma ääni ja asiantuntemus ohjaavat kehitystä.

Romanien ja saamelaisten mielen hyvinvoinnin edistäminen -hanke on toteutettu saamelaisyhteisö osallistaen. Työlle on saatu rahoitus Sosiaali- ja terveysministeriöltä itsemurhien ehkäisyn rahoituksesta. Rahoituksen ehtona on ollut kehittämistoimet romani ja saamelaisyhteisöille mielenhyvinvoinnin teemoista. Keskeistä hankkeen toteutumisen kannalta on siis ollut yhteisön näkemykset ja yhteisön osallisuus. Yhteisön ajatukset hankkeen osalta on koottu yhteen ja näiden pohjalta haettu yhteisöllistä hyväksyntää. Hankkeen

toteutuksessa saame -osion ohjausryhmänä on toiminut Saamelaiskäräjien sosiaali- ja terveyslautakunta.

Romanien ja saamelaisten mielen hyvinvoinnin edistäminen -hanke on siis ollut merkittävä askel kohti yhdenvertaisempaa mielenterveystyötä Suomessa. Hankkeen tavoitteena on ollut lisätä tietoisuutta ja kehittää kulttuurisesti herkkiä käytäntöjä, kulttuureista tulevien asiantuntijoiden toteuttamana, jotka tukevat sekä romanien että saamelaisten mielenterveyttä ja hyvinvointia. Hanke on toteutettu Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksessa (THL) vuosina 2023–2024, ja se on ollut osa kansallisen mielenterveysstrategian toimeenpanoa. Työtä on tehty tiiviissä yhteistyössä romanien ja saamelaisten yhteisöjen sekä sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten kanssa. Lähtökohtana on ollut ymmärrys siitä, että mielen hyvinvointiin vaikuttavat monet tekijät, kuten kulttuurinen tausta, kieli, perinteet ja yhteisöllisyys. Näiden elementtien huomioiminen palveluissa ja tukimuodoissa on olennaista mielenterveyden tukemisessa.

Saamelaisten mielen hyvinvoinnin edistämisessä on keskitytty erityisesti saamenkielisten palveluiden parantamiseen, kulttuurisensitiiviseen mielenterveystyöhön ja yhteisöllisyyden vahvistamiseen. Romanien osalta on panostettu mielen hyvinvoinnin stigmojen purkamiseen, nuorten hyvinvoinnin tukemiseen ja yhteisöllisen keskustelun vahvistamiseen mielenterveyteen liittyvistä kysymyksistä. Näiden toimien avulla on pyritty vahvistamaan yhteisöjen omaa toimijuutta ja osallisuutta mielenterveystyössä.

Saamelaisyhteisön osallistaminen hankkeen suunnitteluun ja toteutukseen on ollut keskeinen periaate. Hankkeen valmistelussa ja kehittämisessä tehtiin tiivistä yhteistyötä saamelaisyhteisön ja Saamelaiskäräjien sosiaali- ja terveyslautakunnan kanssa, mikä varmisti, että toimenpiteet perustuivat yhteisön todellisiin tarpeisiin ja näkemyksiin. Saamelaiskäräjien sosiaali- ja terveyslautakunta antoi hankkeelle yhteisöllisen hyväksyntänsä 28.8.2023, mikä on ollut tärkeä osoitus hankkeen kulttuurisesta oikeutuksesta ja sitoutumisesta saamelaisten hyvinvoinnin tukemiseen heidän omista lähtökohdistaan käsin.

Hankkeen toteutus perustui laaja-alaiseen yhteistyöhön eri toimijoiden kanssa. Keskeisiä kumppaneita, jotka osallistettiin läpi hankkeen suunnitteluun ja toteutukseen, olivat Saamelaiskäräjien sosiaali- ja terveyslautakunta, SámiSoster ry, Uvjj - Uvjâ - Uvja, Lapin hyvinvointialueen (LAPHA) saamepalvelut ja saamekehittäminen ja Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus (Poske) saame hanke osakokonaisuuksien osalta. Näiden organisaatioiden asiantuntemus ja kulttuurinentieto olivat olennaisia hankkeen onnistumisessa, ja yhteistyön avulla voitiin varmistaa, että kehitetyt toimenpiteet tukivat aidosti romanien ja

saamelaisten hyvinvointia. Yhteistyössä tehty työ loi pohjaa pitkäjänteiselle kehittämiselle ja pysyvälle muutokselle mielenterveyspalveluissa.

Hankkeessa olemme ottaneet askeleen kohti yhdenvertaisempia mielenterveyspalveluja, mutta työ jatkuu. Romanien ja saamelaisten mielen hyvinvoinnin edistäminen vaatii pitkäjänteistä sitoutumista ja rakenteellisia muutoksia, jotka takaavat kulttuurisesti turvatut, saavutettavat ja laadukkaat mielenterveyspalvelut kaikille.

Kiitämme lämpimästi kaikkia hankkeeseen osallistuneita yhteisöjä, asiantuntijoita ja yhteistyötahoja, joiden panos on ollut korvaamaton. Työ jatkuu – yhdessä, yhdenvertaisen ja kulttuurisesti kestäväan mielenterveystyön puolesta.

Niila Rahko, suunnittelija

1. Saamelaiset ja saamen kielet

1.1. Saamelaiset

Saamelaiset ovat Euroopan unionin ainoa alkuperäiskansa, joka asuu neljän valtion – Norjan, Ruotsin, Suomen ja Venäjän – alueella. Suomessa saamelaisten virallinen kotiseutualue kattaa Enontekiön, Utsjoen, Inarin ja osan Sodankylää. Kaikkiaan saamelaisia on yhteensä 75 000–100 000. Suomessa saamelaisväestö on noin 10 000 henkilöä, ja yli 60 prosenttia heistä asuu kotiseutualueen ulkopuolella. Tämä asettaa haasteita saamenkielisten palveluiden saatavuudelle ja kielen säilymiselle. (*Saamelaiskäräjät, tietoa meistä*)

Saamelaisten arvoihin lukeutuvat vahva saamelainen identiteetti, saamen kielten elinvoimaisuus, saamelainen kulttuuri ja kulttuuriperintö, perinteisten elinkeinojen elinvoimaisuus, saamelainen luontoyhteys, saamelainen kulttuurimaisema, saamelaisen kestävä kehityksen ja biologisen monimuotoisuuden turvaaminen, saamelainen tasa-arvo ja yhdenvertaisuus, yhteisöllisyys ja osallisuus sekä saamelaisen perinteisen tiedon ylläpitäminen. (*Saamelaiskäräjät, 2023*)

Saamelaiset perheet ja nuoret kohtaavat mm. vähemmistöasemastaan, suomalaisen yhteiskunnan rakenteista ja koulutus- ja aluepolitiikasta johtuen painetta saamelaisen kulttuurin ylläpidosta, kulttuuriperinnön ja kielen säilyttämisestä. (*Saamelaiskäräjät, 2021*)

Saamelaisilla on oma kieli ja kulttuuri, joiden ylläpitäminen ja kehittäminen on turvattu Suomen perustuslailla. Suomessa puhutaan kolmea saamen kieltä: pohjoissaamea, inarinsaamea ja koltansaamea. Saamen kielilaki (*Saamen kielilaki 1086/2003*) turvaa saamelaisille oikeuden käyttää saamen kieliä asioidessaan viranomaisten kanssa. Se on voimassa saamelaisten kotiseutualueella Inarin, Utsjoen ja Enontekiön kunnissa sekä Sodankylän pohjoisosassa eli Vuotson/Lapin paliskunnan alueella. (*Saamelaiskäräjät, Saamelaiset ja saamen kielet*)

Yksi merkittävimpiä saamelaisten oikeuksiin liittyviä kiistakysymyksiä on ollut saamelaismääritelmä. Suomen valtio ei ole ratifioinut kansainvälistä ILO 169 -sopimusta, joka tunnustaisi saamelaisten oikeudet maahan ja vesiin. Suomen eduskunta on toistuvasti torjunut lakiesityksiä, jotka olisivat vahvistaneet saamelaisten oikeutta itse määritellä, kuka kuuluu alkuperäiskansaansa (*Lehtola, 2015, s. 275-279, Vastatuuleen, s. 6-9*). Kiista on johtanut siihen, että osa

suomalaisista on alkanut etsiä saamelaisjuuriaan ja hakeutua saamelaiskäräjien vaaliluetteloon, vaikka saamelaisyhteisö ei tunnista heitä osaksi alkuperäiskansaa. Tämä on luonut uusia jännitteitä yhteisöä kohtaan. (*Ranta & Kanninen, 2019, 213-217*)

Saamelaiset kohtaavat edelleen syrjintää ja vihapuhetta. Tutkimusten mukaan syrjintäkokemukset ovat yleisimpiä niillä saamelaisilla, jotka vaativat heille lain mukaan kuuluvia palveluita. Vihapuhetta esiintyy erityisesti sosiaalisessa mediassa, ja se kohdistuu usein saamelaisten oikeuksia puolustaviin henkilöihin. (*Yhdenvertaisuusvaltuutettu, Saamelaisten oikeudet*)

Rakenteellinen syrjintä ja saamelaisten aseman kyseenalaistaminen vaikuttavat mielenterveyteen. Esimerkiksi saamelaisnuoret ovat joutuneet kohtaamaan ennakkoluuloja sekä suomalaisessa yhteiskunnassa että omassa yhteisössään. Julkisen keskustelun leimaaminen ja saamelaisten oikeuksia vastustavat narratiivit ovat aiheuttavat ahdistusta ja turhautumista.

Saamelaisen alkuperäiskansakulttuurin ja erityispiirteiden turvaaminen edellyttää itsemääräämisoikeuden toteutumista mahdollisimman laajasti omaa sosiaalista ja kulttuurista kehitystä sekä osallistua sen suunnitteluun alueellisella ja kansallisella tasolla. Saamelaisilla on ollut vuodesta 1996 lähtien kotiseutualueellaan kieltään ja kulttuuriaan koskeva perustuslain mukainen itsehallinto. Saamelaisten itsehallintoon kuuluvia tehtäviä hoitaa saamelaisten vaaleilla valitsema parlamentti, Saamelaiskäräjät. Saamelaiskäräjiä edelsi saamelaisvaltuuskunta, joka aloitti toimintansa vuonna 1973. Kolttasaamelaisten kyläkokouksesta säädettiin laissa vuonna 1995, mutta kyläkokousjärjestelmä on ollut toiminnassa jo ennen nykyisten valtioiden muodostumista.

1.2. saamen kielet

Saamen kieliin liittyy paljon tunteita ja erilaista suhtautumista riippuen suvun ja yksilön historiasta kieltä kohtaan. Kielten elvyttäminen ei ole vain kielen opettelu, mutta myös kielitrauman ja häpeän käsittelyä. Saamelaiskäräjien ja muiden toimijoiden työ kielten elvyttämiseksi on ollut ratkaisevaa, mutta edelleen tarvitaan voimakkaita toimenpiteitä saamenkielisten palveluiden takaamiseksi esimerkiksi sosiaali- ja terveydenhuollossa. Kielen käyttö yhteisöissä ei ole vain viestinnän väline, vaan sillä on keskeinen merkitys kulttuurisen jatkuvuuden ja identiteetin säilyttämisessä.

Saamelaisten kielellisten oikeuksien toteutumisessa on merkittäviä puutteita. Esimerkiksi Suomessa saamenkielisten sosiaali- ja terveystalveluiden saatavuus on rajallista, mikä vaikeuttaa kielen säilymistä ja kulttuurin jatkuvuutta. Inarin- ja koltansaamen osalta tilanne on erityisen haastava. (Ihmisoikeuskeskus, *Saamelaiset – suosituskoosteet*)

Saamen kielestä puhuttaessa ei tarkoiteta vain yhtä kieltä. Saamen kieliä tunnetaan yhteensä kymmenen, joista yhdeksää puhutaan edelleen Suomen, Ruotsin, Norjan ja Venäjän alueilla. Saamen kielet ovat Euroopan alkuperäiskieliä, jotka kuuluvat suomalais-ugrilaiseen kieliryhmään. Saamen kielet ovat itämerensuomalaisten kielten kuten suomen ja viron etäsukukieliä. Saamen kielillä ja suomella on ollut yhteinen kantakieli. Kielet ovat erkaantuneet noin 3000–3500 vuotta sitten. Saamen kielet jakautuvat itäiseen ja läntiseen kieliryhmään. Eläviä saamen kieliä on yhdeksän etelästä pohjoiseen: eteläsaame, umeen saame, pitisaame, luulansaame, pohjoissaame ja idasaame: inarinsaame, koltansaame, kildinsaame ja tersaame. Suomessa puhutaan kolmea saamen kieltä, pohjois-, inarin- ja koltansaamea. Pohjoissaame, davvisámegiella, kuuluu läntiseen kieliryhmään. Se on myös suurin saamen kielistä ja sitä puhutaan Suomen lisäksi Norjassa ja Ruotsissa. Inarinsaame (anarâškielâ) ja koltansaame (nuõrttsää' m̄kiõll) puolestaan kuuluvat saamen kielten itäiseen ryhmään. Inarinsaamea puhutaan pääasiassa vain Suomen puolella, koltansaamea myös lisäksi Venäjän puolella. (*Aikio-Puoskari, U. ja Gáppe, P. J. U.*)

Suomessa puhutaan kolmea saamen kieltä: pohjoissaamea, inarinsaamea ja koltansaamea. Kaikki Suomessa puhutut saamen kielet ovat uhanalaisia kieliä. Pohjoissaame on puhuma-alueeltaan ja puhujamäärältään suurin saamen kielistä. Sitä puhuu arviolta yhteensä noin 20 000–25 000 ihmistä Suomessa, Norjassa ja Ruotsissa. Suomessa pohjoissaamen puhujia arvioidaan olevan noin 2 000. Inarinsaamea on perinteisesti puhuttu Inarijärven ympäristössä. Inarinsaamen puhujia arvioidaan olevan noin 400. Puhujien lukumäärä on tasaisessa nousussa pitkäjänteisen kielenelvytystyön ansiosta. Inarinsaame on ainut saamen kieli, jota puhutaan ainoastaan Suomessa. Koltansaamea on perinteisesti puhuttu Venäjällä Kuolan niemimaalla ja siihen rajoittuvilla alueilla, Suomessa ja Norjassa. Nykyään suurin osa koltansaamen puhujista asuu Inarin kunnassa Suomessa. Arvioiden mukaan koltansaamalla on noin 300 puhujaa Suomessa. (*Saamelaiskäräjät, Saamelaiset ja saamen kielet.*)

2. Hankkeen tausta

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksessa vuonna 2023 aloitettu Romanian ja saamelaisten mielen hyvinvoinnin edistäminen -hanke keskittyi kieli- ja kulttuurivähemmistöjen tarpeisiin. Hankkeen rahoitus on osa kansallisen mielenterveysstrategia 2030 itsemurhien ehkäisyohjelmaa. Hankkeen saamelaisten osuus oli merkittävä askel kulttuurisesti herkkien mielenterveyspalveluiden kehittämisessä ja saamelaisten erityistarpeiden huomioimisessa osana kansallista mielenterveysstrategiaa 2020–2030. (*Sosiaali- ja terveysministeriö, 2020*)

2.1. Hankkeen aloitus ja yhteistyö

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen käynnistämä "Romanien ja saamelaisten mielen hyvinvoinnin edistäminen" -hanke on tärkeä askel kohti kulttuurisesti herkkiä mielenterveyspalveluita.

Hankkeessa tapa jolla hanke aloitettiin poikkesi hyvin paljon vallitsevasta ylhäältä päin johdetusta, vahvoin tavoitteisiin sidotusta hankkeesta. Sosiaali- ja terveysministeriön antaman rahoituksen keskeisenä ajatuksena oli yhteisöjen tarpeista kumpuavien tarpeiden edistäminen. Hankkeen ensimmäinen vuosi meni pitkälti yhteisen hankesuunnitelman rakentamisessa ja saamelaisyhteisön asiantuntijuuden tuomisella yhdessä sovittujen kokonaisuuksien toteuttamiseen. Hanke alkoi THL:n yhteydenotolla saamelaisyhteisöön ja toimijoihin sosiaali- ja terveyssektorilla. Keskeisiä toimijoita jotka osallistettiin olivat, saamelaiskäräjien sosiaali- ja terveys lautakunta, sámí soster ry, Uvja, Lapha, ja Poske. Suunnitteluvaiheeseen liittyi useita tapaamisia, joissa kartoitettiin yhteisön tarpeita ja kehittämisen kohteita. Saamelaiskäräjien sosiaali- ja terveyslautakuntaa tavattiin yhteisön tarpeiden ja odotusten kartoittamisen osalta kerran, ennen varsinaista yhteisöllistä hyväksyntää 28.8.2023.

Saamelaiskäräjien sosiaali- ja terveyslautakunta on käsitellyt romanien ja saamelaisten mielen hyvinvoinnin kehittämishankkeen suunnittelua ja toteutusta kokouksissaan. Hankesuunnitelma sai Saamelaiskäräjien sosiaali- ja terveyslautakunnan yhteisöllisen hyväksynnän 28.8.2023, ja tarkennettu suunnitelma hyväksyttiin 13.3.2024. Lautakunta korosti keskusteluissaan alkuperäiskansojen holistisen mielenterveyskäsitteen huomioimista, Mielenterveystalon materiaalien hyödyntämistä ammattilaisten työssä, tekoälyn tulevaisuuden mahdollisuuksia muun muassa materiaalityönnössä ja

asiakasohjauksessa sekä THL:n kykyä tuottaa saamenkielisiä verkkokoulutuksia ja webinaareja.

Hankkeeseen rekrytoitiin loppuvuodesta 2023 suunnittelija, yhteistyössä Saamelaiskäräjien ja THL:n kanssa. Tämä oli ensimmäinen laatuaan oleva yhteisrekrytointi kyseisten organisaatioiden kesken ja sai hyvän määrän hakemuksia, sekä poiki useamman haastattelun. Saameasiantuntija, Niila Rahko, aloitti suunnittelijan tehtävissä 8.1.2024.

Hanke on raportoinut saame osuuden toimista ja kerännyt ehdotuksia ja ohjausta työn tueksi ohjausryhmänä toimineelta Saamelaiskäräjien sosiaali- ja terveyslautakunnalle neljä kertaa vuoden 2024 aikana: 1/2024 (13.3.2024), 3/2024 (18.6.2024), 4/2024 (22.10.2024), 6/2024 (11.12.2024). Hankkeen toimet ovat saaneet muutamia ehdotuksia ohjausryhmätapaamisissa, sekä positiivista kannustusta jatkaa työtä.

2.2. Saamelaisyhteisön asiantuntijuus

Hankkeessa hyödynnettiin saamelaisten yhteisölähtöistä asiantuntijuutta, sillä ulkopuolisten asiantuntijoiden toteuttama kehittäminen ilman yhteisön osallistumista voi johtaa epäonnistumiseen. Alkuperäiskansoille suunnatuissa palveluissa on otettava huomioon historialliset kipupisteet ja yhteisön itsehallinnan merkitys, yhteisön näkemys hyvinvoinnista ja terveydestä, sekä oikeanlaisista toimista. Saamelaiskäräjät ovatkin painottaneet, että kehittämistyössä tulisi kuunnella saamelaisten omia näkemyksiä ja tarpeita.

Hankkeen erityispiirteenä on ollut saamelaisyhteisöjen osallistaminen sekä yhteisöistä kumpuavan asiantuntijuuden hyödyntäminen. Tämä on keskeinen osa alkuperäiskansalähtöistä lähestymistapaa, jossa kehittämistyö rakentuu yhteisön omien kokemusten, tarpeiden ja näkökulmien varaan. Yhteisölähtöinen kehittäminen ja siihen pohjautuva asiantuntijuus ovat erityisen tärkeitä kulttuurisesti moninaisissa ja vähemmistöryhmien parissa tehtävissä hankkeissa, sillä ne mahdollistavat kulttuuristen erityispiirteiden syvällisen huomioimisen.

Saamelaisyhteisöissä on olennaista tunnistaa, kuinka historialliset kokemukset, kuten syrjintä ja kolonisaatio, vaikuttavat hyvinvointiin, ja ymmärtää luonnon keskeinen merkitys saamelaisen terveyden ja hyvinvoinnin osatekijänä. Yhteisöön pohjautuva asiantuntijuus lisää kehittämistyön luottamusta, koska se perustuu yhteisön omiin ääniin ja kokemuksiin. Tämä on erityisen tärkeää

saamelaisyhteisössä, jossa luottamus ulkopuolisiin toimijoihin voi olla heikko (Heikkilä, L. (2024)). Kun kehittämistoimenpiteet nousevat suoraan yhteisöstä ja vastaavat sen todellisiin tarpeisiin, ne koetaan merkityksellisemmiksi, mikä lisää sitoutumista pitkäjänteiseen työhön.

Saamelaiskäräjien sosiaali- ja terveyslautakunta toimii keskeisenä ohjausryhmänä hankkeelle sekä suunnannäyttäjänä saamelaisille sosiaali- ja terveysosaamisen kehittämisessä. Lautakunta ei ainoastaan tuota tietoa yhteisölähtöisesti, vaan myös varmistaa, että kehittämistyössä huomioidaan saamelaisyhteisöjen ääni ja tarpeet. Sen kautta vahvistetaan saamelaisyhteisöjen omaehtoista tietoperustaa ja päätöksentekoa sekä edistetään kulttuurisesti ja kielellisesti saavutettavia palveluita.

Merkittävässä roolissa on myös saamelaisen psykososiaalisen tuen yksikkö Uvjj - Uvjâ - Uvja, joka tuo kehittämistyöhön syvällistä asiantuntemusta saamelaisyhteisöjen hyvinvoinnista ja kulttuurisensitiivisestä mielenterveystyöstä. Yksikön tuottama tieto on ollut keskeistä erityisesti psykososiaalisen tuen tarpeiden tunnistamisessa ja kulttuurimukaisten kehittämiskohteiden suunnittelussa, kuten mielenterveystalon kääntämisen osalta. Hanke ja psykososiaalisen tuen yksikkö Uvjj - Uvjâ - Uvja ovat tukeneet toisiaan kehittämistyössä, mm. terapianavigaattorin osalta.

Lisäksi yhteistyö Lapin hyvinvointialueen (LAPHA) kanssa on ollut olennainen osa kehittämistyötä. LAPHA on tarjonnut sekä asiantuntijatukea että tietoa, joka on auttanut mukauttamaan tehtyä työtä saamelaisyhteisöjen erityistarpeisiin. Lisäksi hanke on tarjonnut kehittämistukea Laphalle soveltuvien osien mm. VASA 2 hankkeen saame toimitissa.

Osallistava lähestymistapa antaa yhteisölle omistajuuden kehittämistyöstä, mikä edistää pysyviä muutoksia ja lisää palveluiden saavutettavuutta. Esimerkiksi saamenkielisten palveluiden normalisointi vaatii yhteisön aktiivista roolia niiden kehittämisessä ja käytössä. Yhteisölähtöinen kehittäminen tukee saamelaisyhteisön itsemääräämisoikeutta ja yhdenvertaisuutta. Saamelaiskäräjien ja THL:n yhteistyöhankeessa tämä näkyy esimerkiksi kulttuurimukaisten palveluiden kehittämisessä sekä saamen kielten huomioimisessa kaikilla tasoilla.

3. Hankesuunnitelma

Hankkeen saamelaisia koskevan osuuden tavoitteena on edistää saamelaisten mielen hyvinvointia muun muassa:

- Huomioimalla saamen kieli ja kulttuuri mielenterveyttä tukevien palveluiden kehittämisessä ja muussa toiminnassa.
- Vahvistamalla sosiaali- ja terveyspalveluiden ammattilaisten kulttuurista kompetenssia mielenterveyden tukemiseksi.
- Lisäämällä saamenkielisten mielenterveyttä tukevien materiaalien saavutettavuutta.

Hankkeen keskeisenä tavoitteena oli vahvistaa kulttuurista kompetenssia ja parantaa saamenkielisten palveluiden saavutettavuutta mielenterveyden tuen ja palveluiden alueella. Sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisten tietoisuutta saamen-kielistä ja kulttuurista lisättiin koulutusten ja materiaalien avulla, ja erityistä huomiota kiinnitettiin kielellisesti ja kulttuurisesti mukautettujen sisältöjen tuottamiseen, kuten mielenterveystalon omahoito-ohjelmien kääntämiseen saamen kielille. Osallistaminen ja yhteisöllisyys olivat hankkeen ydinarvoja, ja kokemusasiantuntijuuden hyödyntäminen saamelaisyhteisöjen näkökulmien esiin tuomisessa korostui kehittämistoimien kaikissa vaiheissa. Lisäksi hankkeessa rakennettiin pitkäjänteistä yhteistyötä Saamelaiskäräjien, Lapin hyvinvointialueen ja muiden saamelaisorganisaatioiden kanssa, tavoitteena vahvistaa tiedonvaihtoa ja varmistaa työn jatkuvuus.

Käytännön toimenpiteisiin kuuluivat saamenkielisten mielenterveysmateriaalien kääntäminen ja mukauttaminen, seminaarien ja koulutusten järjestäminen ammattilaisille sekä aktiivinen viestintä saamenkielisten palveluiden saatavuudesta. Näillä toimenpiteillä pyrittiin paitsi parantamaan palveluiden saavutettavuutta, myös lisäämään tietoisuutta ja luottamusta palveluiden käyttöön. Verkostoituminen oli keskeinen osa hankkeen toimintaa, ja tiivis yhteistyö Saamelaiskäräjien sekä muiden toimijoiden kanssa varmistui kehittämistyön monialaisuuden ja jatkuvuuden.

4. Hankkeessa tehty työ

Hankkeessa toteutettiin kattava kehittämistyö, jonka tavoitteena oli edistää saamelaisten mielen hyvinvointia vastaamalla yhteisön nostamiin erityistarpeisiin. Keskeisiä painopisteitä olivat palveluiden saavutettavuuden parantaminen, ammattilaisten osaamisen vahvistaminen ja yhteisölähtöinen kehittäminen. Hankkeen aikana käännettiin kaksi Mielenterveystalon omahoito-ohjelmaa saamen kielille ja aloitettiin Terapianavigaattorin käännöstyö. Lisäksi kehitettiin saamelaisasiakkaiden kohtaamiseen liittyvää materiaalia, jossa otettiin huomioon kielen ja yhteisöllisyyden erityispiirteet. Kulttuurista kompetenssia vahvistettiin järjestämällä koulutuksia ja webinaareja, joissa tarjottiin tietoa saamen kielistä ja kulttuurista, ja THL:n sisäistä kulttuuriosaamista lisättiin saamelaisteemaisten päivien ja julkaisujen avulla.

Yhteistyö oli hankkeen ytimessä, ja tiivis yhteistyösopimus Saamelaiskäräjien kanssa tuki hankkeen tavoitteiden saavuttamista. Verkostoja rakennettiin myös Lapin hyvinvointialueen, SámiSoster ry:n ja muiden saamelaisorganisaatioiden kanssa, ja rajojen ylittävä yhteistyö muiden maiden saamelaisorganisaatioiden kanssa toi laajemman näkökulman kehittämistyöhön. Osallistava kehittäminen, kuten kokemusasiantuntijoiden hyödyntäminen ja yhteistyö Saamelaiskäräjien nuorisoneuvoston kanssa, lisäsi hankkeen toimien merkityksellisyyttä ja yhteisön luottamusta. Saamenkielisten materiaalien tuottaminen ja aktiivinen viestintä lisäsivät tietoisuutta ja paransivat palveluiden saatavuutta.

Hanke vahvisti saamenkielisten palveluiden saavutettavuutta, lisäsi ammattilaisten kulttuurista osaamista ja teki saamelaiskulttuurista näkyvämmän osan THL:n toimintaa. Se loi vankan perustan pitkäjänteiselle työlle, ja sen aikana luotuja rakenteita tulisi hyödyntää ja kehittää edelleen. Jatkuva yhteistyö Saamelaiskäräjien ja muiden saamelaisorganisaatioiden kanssa on keskeistä kestävän ja kulttuurisensitiivisen mielenterveystyön jatkamisessa.

5. Hankkeen tulokset

Hankkeessa tehtiin saamelaisten mielen hyvinvoinnin edistämisen työtä, monella eri tasolla, useiden yhteistyökumppaneiden kanssa, pääasiallisesti Suomessa, mutta myös kansainvälisesti. Hankkeessa tuotettiin myös materiaalia käytäntöön, joiden tarkoituksena on toimia pohjana tulevalle työlle saamelaisten mielen hyvinvoinnin edistämiseksi.

5.1. Mielenterveystalon omahoito -ohjelmat

Hankkeessa käännettiin kolmelle Suomessa puhutulle saamen kielelle mielenterveystalon sivustoa, sekä kaksi omahoito-ohjelmaa: Ahdistuksen ja masennuksen omahoito ohjelmat. Käännöstyöstä saatiin hyvää kokemusta tulevaan kääntämiseen. Hankkeessa päätettiin poiketa kulttuurin mukaistamisesta asiantuntija ryhmässä, sillä aika ja resurssit eivät olisi riittäneet tähän.

Jatkossa mielenterveystalon materiaalien kulttuurin-mukaistamiseen tulee varata aikaa ja resurssia. Hankkeessa haasteeksi tuli kulttuurinmukaistamis prosessin vaatima aika ja ylimääräinen resurssi mm. saamenkielisen kulttuurin-mukaistetun materiaalin tarkistamiseen saamenkielisellä psykologilla.

[Mielenterveystalo, pohjoissaame](#)

[Mielenterveystalo, koltansaame](#)

[Mielenterveystalo, inarinsaame](#)

5.2. Saamelaisen asiakkaan kohtaaminen sosiaali- ja terveystalveissa

Hankkeen aikana laadittiin materiaaleja, jotka auttavat ammattilaisia ymmärtämään saamelaisasiakkaiden tarpeita. Saamelaiset ovat kohdanneet terveystalveissa ennakoluuloja ja syrjintää, mikä on vaikuttanut heidän luottamukseensa järjestelmää kohtaan (*Heikkilä et al., 2019*). Tästä syystä kulttuurisensitiivinen koulutus on olennaista, jotta palvelut voisivat olla aidosti yhdenvertaisia.

Hankkeen keskeisenä tavoitteena oli lisätä ammattilaisten kompetenssia saamelaisasiakkaiden kanssa työskentelyssä. Hankkeessa nähtiin hankeaikana tehtävän työn riittämättömyys tietovajeeseen nähden, jonka vuoksi tuotettiin myös erillinen materiaali ammattilaisille saamelaisen asiakkaan kohtaamiseksi.

Materiaali antaa pohjan ymmärtää eri taustasta tulevaa asiakasta, sekä auttaa ammattilaista refleктоimaan omia asenteita ja asennoitumista asiakas tilanteissa.

[Eri taustoista tulevan asiakkaan kohtaaminen, saamelaisen asiakkaan kohtaaminen – materiaali ammattilaisille](#)

5.3. Perhearjen työkalupakki

Perhearjen työkalupakki on käytännönläheinen opas, joka tarjoaa työkaluja lapsiperheiden arjen hallintaan ja hyvinvoinnin tukemiseen. Paketti sisältää kaksi osaa: Hyvinvoivan mielen työkalupakki koko perheelle ja Perhearjen haasteiden työkalupakki, jotka keskittyvät erityisesti ennaltaehkäisevään tukeen sekä haastavien tilanteiden käsittelyyn. Työkalut ovat saatavilla linkkeinä, jotka voi avata älypuhelimella tai tietokoneella.

Perhearjen työkalupakki tehtiin yhteistyössä Saamelaisten psykososiaalisen tuen yksikön, eli Uvjj - Uvjâ – Uvja kanssa. Muut yhteistyökumppanit ovat olleet apuna jakamassa ja tuomassa työkalua käyttöön.

Opas sisältää muun muassa seuraavia aiheita:

- Kehotunnekasvatus: Ohjeita lasten tunnekasvatukseen.
- Turvallisuus digitaalisissa ympäristöissä: Mediataitojen kehittäminen.
- Kaveritaidot ja unihygienia: Sosiaalisten taitojen harjoittaminen ja univinkit.
- Saamenkieliset perhetyökalut: Tukea saamen kielen siirtämiseen sukupolvelta toiselle.
- Puheeksioton opas: Ohjeita huolen heräämiseen liittyvien keskustelujen aloittamiseen.

Työkalupakki sisältää myös resursseja, kuten ohjeita masennuksen, ahdistuksen ja itsetuhoisuuden käsittelyyn sekä nepsy-piirteiden tukemiseen. Tämä materiaali soveltuu niin perheiden kuin ammattilaisten käyttöön ja tarjoaa konkreettista apua arjen haasteisiin.

5.4. Konsultaatiot ja lausunnot

Valtionneuvostonkanslian konsultaatio pyyntö STM:lle ja nimeäminen osaksi STM delegaatiota [YK:n erityisraportoijan maavierailulle Suomeen 11.-15.3.2024.](#) Kuuleminen tapahtui suullisesti ja tämä toimi osana muita erityisraportoijan kuulemisten pohjalta tuotettua raporttia.

Ulkoministeriön konsultaatiopyyntö Sosiaali- ja terveysministeriölle vähemmistöpuiteyleissopimuksen neuvoa-antavan komitean maavierailuun Suomeen. Osana STM delegaatiota [Neuvoa-antavan komitean kuudennen valvontakierroksen maavierailuun 19.4.2024.](#)

Konsultatiivinen kysymys J Luomalalle ja N Rahkolle Suomen kahdeksannen määräaikaisraportin kuulemiseen Genevessä (2.-3.5) kidutuksen vastaisen komitean edessä. Lakihenkilö halusi valmistautua mahdolliseen kysymykseen saamelaisten pakkosterilisaatioon liittyen. Asian osalta konsultoitu tutkijoita V-P Lehtola, M Koivistoa ja M Mattilaa. Vastaus: täytyy tutkia enemmän ennen kuin voidaan todeta ettei pakkosterilisaatiota olisi tapahtunut.

5.5. Koulutukset ammattilaisille

Koulutus Helsingin yliopiston opiskelijoille saamelaisista (HKI YO Lääketieteellinen: Ennakkoluulojen ja rasismien vaikutukset terveydenhuollossa 2024: Romanian ja saamelaisten kohtaama rasismi terveydenhuollossa), MONET seminaari (sessio 2 saamelaisnuorten kokemuksia kuuluvuudesta), Työttömien terveyspalvelujen ammattilaisverkoston webinaarin paneeli, saamsote -hankkeelle tuotettu materiaalia kohtaamisen ja mielenterveys teemojen osalta, THL:n Mielenterveyden edistämisen verkkokoulun materiaalit (*THL, Mielenterveyden edistäminen – Verkkokoulut*) ja verkkokoulun materiaalit stigmasta ja syrjinnästä (*THL, Verkkokoulu stigmasta ja syrjinnästä – kohtaaminen kerrallaan parempia palveluita*).

5.6. Muu työ hankkeessa saamelaisten mielen hyvinvoinnin edistämiseksi

Saame teemoja on tuotu ja pyydetty mukaan eri osa alueisiin THL:ssä. Lasten ja nuorten osallisuus ja kuuleminen valtakunnallisen tason päätännässä työhön osallistuminen. Oppilashuollon tekstien päivittäminen, päivitystä ei kuitenkaan julkaistu. Asiakaspalaute -hankkeen haavoittuvassa asemassa olevat-työkirjan työstöön osallistuminen. Tiedollinen tarkastus ja täydentäminen Counselling and Therapeutic Approaches in Multicultural populations: Finnish perspectives -kirjan kappaleeseen same teemoista.

5.7. Muu työ hankkeessa

Hankkeessa on lisätty saamelaisuuden näkyvyyttä kansallispäivän liputuksella, saamenkielten mukaan ottamisella THL:N sosiaalisen median viestinnässä, thl.fi/saamelaiset -sivuston luomisella, sekä blogiteksteillä. Blogija on kirjoitettu kolme, kaksi THL blogiin yksi asiantuntijan esittely blogi:

- [Saamelaista elämää kehystää kahdeksan vuodenaikaa ja suullinen perimä, joka siirtää kulttuurin sukupolvelta toiselle](#)
- [Saamelaisuuteen ja saamen kieliin liittyy vahvoja tunteita ja erilaisia kokemuksia](#)
- [Niila Rahko aloitti THL:ssä saamelaisasioiden asiantuntijana saamelaisten mielen hyvinvointia edistävässä hankkeessa](#)

Hankkeessa on osaltaan myös toteutettu yhteistyösopimuksen teemoja, kuten järjestetty koulutuksia ammattilaisille, haettu yhteistyössä saamelaiskäräjien kanssa rahoitusta tai tutkimusta saameteemoista, vahvistettu THL:n sisäistä osaamista ja tietoa saamelaisesta väestöstä, sekä keskitetty saame teemoihin liittyvät toimet THL:n sisällä. Hanke on tukenut sisäisen saame asiantuntijuuden osalta yhteistyön toteutumista. *(THL, Saamelaiskäräjät ja Terveysten ja hyvinvoinnin laitos vahvistavat saamelaisasioita koskevaa yhteistyötä)*

6. Saametyön jatkuminen mielenhyvinvoinnin teemoissa THL:ssä

Mielenhyvinvoinnin edistäminen saamelaisyhteisön keskuudessa on erittäin tärkeä tavoite. Tavoitteen toteuttaminen vaatii myös samalla jatkuvaa laaja-alaista saamelaisyhteisön asiantuntijuuden vahvistumista THL:ssä. Mielenhyvinvointiin saamelaiskulttuurissa kytkeytyvät vahvasti luonto, kulttuuri, kieli, suku, perinteinen tieto ja osaaminen, sekä puhuttu perimätieto.

THL:n tuleva työ saamelaisyhteisön parissa perustuu pitkäjänteiseen ja kulttuurisesti turvattuun lähestymistapaan (*Ero kulttuurisensitiiviseen on, käsitteen laajempi kattavuus mm. palveluiden mukauttamisesta kohde kulttuurin mukaiseksi*), joka tukee saamelaisväestön terveyttä ja hyvinvointia sekä vahvistaa saamelaisuuden asemaa ja näkyvyyttä THL:n toiminnassa ja pyrkii kulttuurin mukaistamaan palveluita tai tutkimusta. Saamelaisyhteisöjen itsemääräämisoikeuden vahvistaminen on keskeinen osa mielenterveystyötä, sillä kieli ja kulttuuri ovat vahvasti yhteydessä psyykkiseen hyvinvointiin.

Vuoden 2025 alustavassa suunnitelmassa THL:n ja Saamelaiskäräjien yhteistyösopimuksen toimeenpano tavoitteita ovat

- Eettiset ohjeet saamelaisaiheiselle tutkimukselle ja kehittämiselle.
- Kumppanuusraadin perustaminen.
- Lapin hyvinvointialueen saametyön tukeminen.
- Osallistuminen vuosina 2025–2029 ARCTIC Research Centre for Children and Youth at Risk WP3 -hankkeen kautta saamelaisnuorten hyvinvointiin liittyvään tutkimus- ja kehitystyöhön.

Saamelaisyhteisön osallistaminen ja asiantuntijuuden hyödyntäminen ovat kaiken työn perusta. Viestintää ja koulutusta vahvistetaan, jotta saamelaisväestön tietoisuus palveluista, oikeuksistaan ja eri saamelaisorganisaatioiden toiminnasta kasvaa. Erityistä huomiota kiinnitetään saamenkielisten palvelujen kehittämiseen ja palveluportaaleihin.

Tärkeänä tavoitteena on vahvistaa kulttuurinmukaistamista, osallistamista ja yhteisön asiantuntijuuden hyödyntämistä kaikessa työssä. Saamelaisväestölle suunnattu viestintä ja koulutus ovat keskiössä, jotta tietoisuus palveluista, oikeuksista ja eri saamelaisorganisaatioiden toiminnasta lisääntyisi. Erityishuomio

kiinnitetään saamenkielisten palveluiden kehittämiseen sekä palveluportaalien toteuttamiseen yhteistyössä eri toimijoiden kanssa.

Haasteena on edelleen luottamuksen rakentaminen saamelaisväestön ja viranomaistoiminnan välille sekä saamenkielisten palveluiden käytön normalisoiminen. Näihin haasteisiin vastataan säännöllisillä yhteistyötapaamisilla eri organisaatioiden saametoimijoiden kanssa sekä pitkäjänteisellä kulttuurisen ymmärryksen vahvistamisella THL:n toiminnassa. Tavoitteena on luoda kestäviä rakenteita, jotka tukevat saamelaisväestön tarpeita ja edistävät yhdenvertaisuutta terveyspalveluissa.

Työn jatkamisen kannalta keskeistä on keskittää saamelaistyö THL:n sisällä, jotta työ on yhdenmukaista ja täyttää eettiset käytänteet. Tutkimuksen osalta on tärkeää saada yhteisön suostumus tehtävälle työlle. THL on organisaationa valtava, joten saamelaistietoisuuden lisääntyminen ja asioiden huomiointi vaatii pitkäjänteistä juurruttamista ja etenkin johdon sitoutumista tähän työhön. Johdon sitoutuminen on tärkeää sillä se määrittää työlle sisäisen näkyvyyden ja antaa positiivisen ohjauksen saameosioiden huomioimiseen kaikessa kehittämisessä ja tutkimuksessa. Seuraavat suuret askeleet saametyön osalta THL:ssä ovat:

- Yhteisen yhteistyöelimen perustaminen, jossa saameasiantuntijuus ja yhteisön tiedon tarpeet tulevat selkeästi esille, myös mielenhyvinvoinnin teemoissa.
- Kehittämisen- ja tutkimuskäytänteiden luominen saamelaisyhteisön kanssa eettisen ja kestävän tutkimus- ja kehittämistyön saavuttamiseksi.
- THL:n sisäinen järjestäytyminen saamelaisasioissa, työn keskittäminen paremman koordinaation saavuttamiseksi takaa saamelaisyhteisön osallistamisen tehtävissä toiminnoissa kuten: materiaalituotannossa, lausunnoissa, tiedontuotannossa ja tiedon palauttamisessa.

Mielenhyvinvoinnin teemoissa on tärkeää huomioida saamelaisyhteisön tarpeet mielenterveysstrategian mukaisissa kehittämistoiminnoissa. On tärkeää tehdä vahvaa yhteistyötä mielenterveyden teemoissa THL:n saamekoordinaation kanssa, sillä saamelainen hyvinvointi on kokonaisvaltaista hyvinvointia, jossa fyysinen, psyykkinen, kulttuurinen, sosiaalinen ja ympäristön hyvinvointi nivoutuvat yhdeksi kokonaisuudeksi. Jos luonto ja yhteisö eivät voi hyvin, ei luonnosta elävän yhteisön yksilökään voi hyvin.

7. Yhteenveto

Hanke on ollut merkittävä edistysaskel yhdenvertaisten ja kulttuurisensitiivisten mielenterveyspalvelujen kehittämisessä Suomessa. Saamenkielisten palveluiden vahvistaminen ja romanien mielen hyvinvointia tukevien toimintatapojen kehittäminen ovat tuoneet esiin tarpeen jatkaa pitkäjänteistä työtä näiden vähemmistöryhmien hyvinvoinnin edistämiseksi. Työ on opettanut myös paljon molemminpuolisesti ja yhdistänyt romani ja saamelaisyhteisöä, jotka taistelevat paljolti samankaltaisten ongelmien kanssa.

Hankkeessa on tuotettu mielenhyvinvointia edistävää materiaalia, sekä vahvistettu THL:n sisäistä kompetenssia, tuotettu koulutuksia ja materiaaleja ammattilaisille, sekä luotu yhteisiä toimintamalleja ja käytäntöjä Saamelaiskäräjien kanssa solmitun yhteistyösopimuksen osalta. Hankkeen myötä myös luottamuksen rakentaminen THL:n ja saamelaisyhteisön välillä on avattu.

Jotta saavutetut tulokset vakiintuvat osaksi rakenteellista kehittämistyötä, on tärkeää panostaa jatkossakin saamelaisyhteisön asiantuntijuuden vahvistamiseen, saamenkielisten palveluiden laajentamiseen sekä yhteistyön syventämiseen eri toimijoiden kesken THL:ssä ja koko sosiaali- ja terveyssektorilla. Hankkeen aikana syntyneitä toimintamalleja ja materiaaleja voidaan hyödyntää myös laajemmin alkuperäiskansojen ja muiden kieli- ja kulttuurivähemmistöjen mielenterveyspalvelujen kehittämisessä.

Työ mielen hyvinvoinnin edistämiseksi ei pääty hankkeen päättymiseen. Sen sijaan se jatkuu osana kansallisia ja alueellisia kehittämistoimia, joiden tavoitteena on turvata kaikille saavutettavat, kulttuurisesti turvalliset ja yhdenvertaiset mielenterveyspalvelut. Keskeisessä roolissa THL:ssä tehtävän työn lisäksi ovat Lapin Hyvinvointialueen (LAPHA) saamekehittäminen ja saamepalvelut, sekä saamelaisen psykososiaalisen tuen yksikkö (Uvjj - Uvjâ - Uvja). Näiden toimijoiden tekemä työ saamelaisen mielenhyvinvoinnin, kielen ja kulttuurin eteen tulee turvata jatkossakin. Mielenhyvinvoinnin tasavertainen kehittäminen on yhteiskunnallinen kysymys, jonka edistäminen edellyttää pitkäjänteistä sitoutumista, resursointia ja yhteisölähtöistä yhteistyötä.

Kiitämme kaikkia hankkeeseen osallistuneita yhteisöjä, asiantuntijoita ja yhteistyötahoja, joiden panos on ollut korvaamaton. Työ jatkuu – yhdessä kulttuurisesti turvatumman ja yhdenvertaisen mielenterveystyön puolesta.

Liitteet

Perhearjen työkalupakki

<https://www.mielenterveysseurat.fi/merilappi/wp-content/uploads/sites/48/2024/09/Perhearjen-tyokalupakki-4.9.2024.pdf>

Mielenterveystalo, pohjoissaame

<https://www.mielenterveystalo.fi/se>

Mielenterveystalo, koltansaame

<https://www.mielenterveystalo.fi/sms>

Mielenterveystalo, inarinsaame

<https://www.mielenterveystalo.fi/smn>

Asiantuntijan esittely blogi: Niila Rahko aloitti THL:ssä saamelaisasioiden asiantuntijana saamelaisten mielen hyvinvointia edistävässä hankkeessa

<https://thl.fi/-/niila-rahko-aloitti-thl-ssa-saamelaisasioiden-asiantuntijana-saamelaisten-mielen-hyvinvointia-edistavassa-hankkeessa>

Blogi: Saamelaista elämää kehystää kahdeksan vuodenaikaa ja suullinen perimä, joka siirtää kulttuurin sukupolvelta toiselle

<https://blogi.thl.fi/saamelaista-elamaa-kehystaa-kahdeksan-vuodenaikaa-ja-suullinen-perima-joka-siirtaa-kulttuurin-sukupolvelta-toiselle/>

Blogi: Saamelaisuuteen ja saamen kieliin liittyy vahvoja tunteita ja erilaisia kokemuksia

<https://blogi.thl.fi/saamelaisuuteen-ja-saamen-kieliin-liittyy-vahvoja-tunteita-ja-erilaisia-kokemuksia/>

Innokylä – Romanian ja saamelaisten mielen hyvinvoinnin edistäminen

<https://innokyla.fi/fi/toimintamalli/romanien-ja-saamelaisten-mielen-hyvinvoinnin-edistaminen>

Innokylä – Saamelaisväestön mielen hyvinvoinnin edistäminen

<https://innokyla.fi/fi/toimintamalli/saamelaivaeston-osallisuuden-kehittaminen-ja-mielen-hyvinvoinnin-edistaminen>

Innokylä - Eritaustoista tulevan asiakkaan kohtaaminen, saamelaisen asiakkaan kohtaaminen – materiaali ammattilaisille

<https://innokyla.fi/fi/toimintamalli/eritaustoista-tulevan-asiakkaan-kohtaaminen-saamelaisen-asiakkaan-kohtaaminen>

Saamelainen mielen hyvinvointi, näkökulma mielen hyvinvoinnin rakentumisesta

<https://www.youtube.com/watch?v=oDGj71g5KSo>

thl.fi/saamelaiset -sivusto

<https://thl.fi/saamelaiset>

Lähdeluettelo

Aikio-Puoskari, U. & Gáppe, P. J. U., Opetushallitus, **Saamen kieli ja kirjallisuus.**

Saatavilla: <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/saamen-kieli-ja-kirjallisuus> (Haettu: 28.2.2025).

Heikkilä, L. (2024). **Saamelaiset sote-palvelujen asiakkaina: Katsaus saamelaisten sosiaali- ja terveystalvveluja koskevaan tutkimukseen Suomessa.** Valtioneuvoston julkaisuja 2024:12. Helsinki: Valtioneuvosto. Saatavilla:

https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/165560/VN_2024_12.pdf?sequence=1&isAllowed=y (Viitattu: 28.2.2025).

Ihmisoikeuskeskus (n.d.). **Saamelaiset – suosituskooiteet.** Saatavilla:

<https://www.ihmisoikeuskeskus.fi/seuranta/suosituskoosteet/saamelaiset/> (Luettu: 28.2.2025).

Lehtola, V.-P. (2015). **Saamelaiskiista – Sortaako Suomi alkuperäiskansaansa?**

Helsinki: Into Kustannus.

Oktavuohta. **Saamen kielet ovat Euroopan alkuperäiskieliä.** Saatavilla:

<https://www.oktavuohta.com/10-kieltae-yksi-kansa> (Haettu: 28.2.2025).

Ranta, K. & Kanninen, J. (2019). **Vastatuuleen: Saamen kansan pakkosuomalaistamisesta.** Helsinki: Kustantamo S&S.

Saamebarometri 2020: Arola, L. (2021). **Saamebarometri 2020 – selvitys saamenkielisten kielellisten oikeuksien toteutumisesta.** Oikeusministeriön

julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2021:1. Saatavilla:

https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162826/OM_2021_1_SO.pdf (Haettu: 28.2.2025).

Saamen kielilaki 1086/2003. **Finlex**. Haettu 28.2.2025 osoitteesta

<https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/2003/1086>.

Saamelaiskäräjät (2021). **Lausunto tasa-arvopoliittisesta selonteosta (42/D.A.2/2021)**. Saatavilla:

https://dokumentit.solinum.fi/samediggi/download/?d=dokumenttipankki/aloitteet_esitykset_lausunnot_ja_muut/lausunnot/toimikausi_2020-2023/sosiaali_ja_terveys/42_d.a.2.2021_saka_lausunto_tasaarvopoliittineselonteko_29012021_final.pdf (Haettu: 28.2.2025).

Saamelaiskäräjät (2023). **Saamelaisten oikeus elinkeino-, kulttuuriperintö- ja ympäristöpoliittinen toimintaohjelma 2020–2023**. Saatavilla:

<https://samediggi.fi/wp-content/uploads/2023/08/saamelaisten-oikeus-elinkeino-kulttuuriperinto-ja-ymparistopoliittinen-toimintaohjelma-2020-2023final.pdf> (Haettu: 28.2.2025).

Saamelaiskäräjät. **Saamelaiset ja saamen kielet**. Saatavilla:

<https://samediggi.fi/vastuualueet/saamen-kielet/viranomaisille-saamelaisten-kielellisista-oikeuksista/kielelliset-oikeudet-ovat-perusoikeuksia/saamelaiset-ja-saamen-kielet/> (Haettu: 28.2.2025).

Saamelaiskäräjät. **Tietoa meistä**. Saatavilla: <https://samediggi.fi/tietoa-meista/> (Haettu: 28.2.2025).

THL. **Saamelaiskäräjät ja Terveiden ja hyvinvoinnin laitos vahvistavat**

saamelaisasioita koskevaa yhteistyötä. Haettu 3.3.2025 osoitteesta <https://thl.fi/-/saamelaiskarajat-ja-terveyden-ja-hyvinvoinnin-laitos-vahvistavat-saamelaisasioita-koskevaa-yhteistyota>

Sámi Council. (n.d.). **Fact sheet: The Sámi People – In a nutshell**. Haettu 28.2.2025 osoitteesta <https://www.saamicouncil.net/documentarchive/factsheet-sami-people>.

(Heikkilä et al., 2019): Heikkilä, L., Jomppanen, L., Magga, P., Rasmus, M., Rautio, A., Stoor, J.-P. & Nystad, K. (2019). **SÁRA GÁVPOGIS: Saamelaisten sosiaali- ja terveyspalvelujen kehittämistarpeet ja kokemukset Suomessa**. Lapin yliopisto. Saatavilla:

https://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/63895/SARA_GAVPOGIS_valmis20190607%28korj%29-1.pdf?sequence=1&isAllowed=y (Viitattu: 28.2.2025).

Sosiaali- ja terveysministeriö (2020). **Hyvinvointi ja terveyserot – Seurantaportti 2020**. Saatavilla: <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/162053> (Haettu: 28.2.2025).

THL. **Mielenterveyden edistäminen – Verkkokoulut**. Haettu 28.2.2025 osoitteesta <https://thl.fi/palvelut-ja-asiointi/verkkokoulut#mielenterveys>.

THL. **Romanien ja saamelaisten mielen hyvinvoinnin edistäminen**. Haettu 28.2.2025 osoitteesta <https://thl.fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/romanien-ja-saamelaisten-mielen-hyvinvoinnin-edistaminen>.

THL. **Verkkokoulu stigmasta ja syrjinnästä – kohtaaminen kerrallaan parempia palveluita**. Haettu 3.3.2025 osoitteesta <https://thl.fi/palvelut-ja-asiointi/verkkokoulut#stigma>

Yhdenvertaisuusvaltuutettu. **Saamelaisten oikeudet**. Saatavilla: <https://yhdenvertaisuusvaltuutettu.fi/saamelaisten-oikeudet> (Luettu: 28.2.2025).